

IN

LUCIANI HERMOTIMUM PROLEGOMENA.

CAP. I.

De duplici titulo dialogi.

Duplicem huiusce dialogi titulum Luciano vindicaturus alterumque argumento dialogi breviter indicando peraptum demonstraturus quum nondum hanc rem accuratius tractatam viderem, paulo altius repetendum et tam de Lucianeis titulis universe disputandum quam dialogi argumentum breviter enarrandum esse duxi. Neque mihi verendum erit, ne a liberiori prolegomenorum ratione alienum habeatur, quod ultra hunc librum evagatus simul aliis Lucianeis titulis aut iniuria damnatis aut librariorum culpa corruptis aliquantum auxilii afferre studui. Nam ita demum de singulis titulis firmiter iudicari poterit, si ex universis recte explicatis aut emendatis scriptoris consuetudinem cognoverimus.

Inscriptus est libellus in omnibus codicibus et editionibus *Ἑρμοτίμος ἢ περὶ αἰρέσεων*, idem a scholiasta ubi citatur simpliciter Hermotimus vocatur. Cf. Schol. ad Luc. Somnium ed. Jacobitz. tom. IV. p. 1. Etiam recentiores interpretes Luciani hoc titulo primario uti consueverunt; quem morem non est quod improbemus, modo ne alter titulus posthabeatur aut damnetur. Verumtamen ab omnibus fere qui de titulis Luciani libellorum suam sententiam dixerunt duplices tituli, quales viginti octo Luciani scripta et codicibus optimis traditos et a scholiastis magnam partem citatos et explanatos in fronte habent, eodem quo Platonici loco haberi solent. Ut enim hodie satis constat, in Platonis dialogis eos titulos quibus eorum argumentum breviter indicatur, a posterioribus librariis sive philosophis sive grammaticis inventos et simplicibus nominibus quae Plato ipse iis inscripserat additos esse, ita nulla ratione diversorum temporum habita etiam apud Lucianum alteri tituli, praesertim quod nonnulli eorum minus placent, universi temere ut librariorum inventa damnantur et reiciuntur aut summum propter quandam antiquitatis verecundiam in editionibus adhuc tolerantur. Cf. Diog. Laert. III, 57 sq. ibique Menagium, qui etiam satiras Menippeas Varronis ut plurimum binomines fuisse dicit. (Ed. Huebner tom. IV, p. 511.)

Wolf adnot. ad Plat. sympos. praef. p. 1 sq. Stallbaum ad Plat. Phileb. praef. p. 32 sq. Brandis hist. philos. II, 1, p. 156. Nemo autem, quod sciam, Lucianeorum titulorum naturam ita explorare operae pretium duxit, ut de universis et singulis certi quid constet. Quae enim Iacobus in prolegomenis ad Toxarim p. 37 sq. de Luciani titulorum origine et fine pluribus disputavit, ea profecto nemini satisfacere possunt.

Iam primum, quod neglectum veritati maxime officisse mihi videtur, tenendum est iam ante Luciani aetatem in titulis inscribendis longe diversam a Platonis usu consuetudinem invaluisse. Nam ex Diogenis Laertii catalogo scriptorum Epicuri et Chrysippi certo cognoscimus complures horum philosophorum libellos eodem modo quo Luciani duplicibus titulis inscriptos fuisse et ita quidem, ut plerumque prior ex nomine quod vocant proprio constaret, posterior autem uno alterove nomine appellativo argumentum libelli breviter indicaret. Cf. Diog. Laert. X, 27 seq.; VII, 191 sqq. ibique Menagium, ed. Huebner tom. IV. p. 532 sqq. 263 sqq. Welcker opusc. II, p. 579. Inversi ordinis exemplum offert Diogenes l. l. citans titulum Epicuri libelli *Περὶ ὁσιότητος ἢ Ἠγησιάνναξ*, quod Lucianus semel secutus est in dialogo qui inscribitur *Συμπόσιον ἢ Ἀντίθαι*, nisi quis etiam huc trahere volet dialogum cuius titulus est: *Κατάπλους ἢ Τύραννος*, cui tyranno Lucianus nomen ficticium Megapenthen dedit. Quin apud eundem Diogenem (VI, 16) Antisthenis Socratis discipuli nonnulli libelli duplici eiusmodi inscriptione praediti inveniuntur. Cf. Brandis l. l. II, 1, p. 76 sq. Iam vero etiamsi non prorsus negaverim fieri potuisse, ut horum philosophorum libri pariter ac Platonis a posterioribus librariis duplices titulos acciperent, tamen quod volo e Diogene necessario sequitur, iam ante Lucianum illum morem extitisse, eique libros Epicuri, Chrysippi aliorum dupliciter inscriptos innotuisse. Neque solum priorum scriptorum libri tunc ita inscripti erant, sed etiam aequales Luciani, veluti Favorinum, Arrianum et inter Romanos Apuleium alios eundem morem secutos esse scimus. Cf. Pauly encyclop. real. s. vv. Favorinus et Arrianus; Baehr hist. litt. Rom. p. 584. ed. 2da. Bernhardt hist. litt. Rom. p. 636 sq. 641. ed. 2da; Apuleii opp. ed. bip. praef. p. X, XIII. Hildebrand ad Apuleium tom. I. p. 2; II. p. 170; 279; 433. Quae quum ita sint, Lucianum Epicuri potissimum exemplo motum suorum dialogorum novum genus duplicibus iisque magnam partem salsis facelisque titulis ipsum inscripsisse eo veri similis est, quo minus significantibus nominibus, quod Platoni licuit, usus est aut uti potuit. Etenim plurima nomina propria quae in Luciani dialogis alterum titulum praecedunt aut ficta et vulgaria sunt aut ita ex antiquitate petita, ut nisi aliquid additum esset, nemo quid isti tituli vellet divinare posset.

Neque vero ille usus duplicis inscriptionis in iis titulis substitit, quorum unus nomen proprium, alter appellativum fuit, sed ubi semel in consuetudinem quandam abiit, eo videtur permanasse, ut et duo nomina propria et duo appellativa ad duplices inscriptiones adhiberentur. Quorum exempla quae apud Lucianum nobis occurrunt, pleraque rebus quae tractantur optime conveniunt, neque illa duo nomina propria, quibus tres minorum declamationum inscriptae sunt, recte intellecta quidquam offensionis habent. In omnibus autem libellis quibus duo nomina appellativa praefixa sunt, haec utraque maximam partem et a festivitate ita commen-

dantur et ad materiam et consilium auctoris ita congruunt, ut utrum eorum convenientius habeas dubitare possis, velut in dialogis, qui inscripti sunt: *Ἀλιεύς ἢ Ἀναβιοῦντες, Πλοῖον ἢ Ἐύχαι, Δίς κατηγορούμενος ἢ Δικαστήρια, Κατάπλους ἢ Τύραννος*. Quod idem de dialogo cui titulus est: *Φιλομευδῆς ἢ Ἀπιστῶν* contra Fritzschi auctoritatem (cf. ed. Alex. all. p. 341) affirmare non dubito; nam ipsa haec appellativa apposite denotant ingenium personarum colloquentium mere fictarum, Tychiadis et Philoclis, quas Fritzschi loco appellativorum mutata simul particula disiunctiva in copulativam in textum recepit. Equidem malim illa appellativa voce *καὶ* coniuncta esse, quam in Tyranno scholiastes loco ἢ revera praebet; sed codicum scripturam mutare non necessarium habeo, quando duplices titulos particula ἢ coniungere ita usu venisse videtur, ut etiamsi copulativa argumento dialogi accommodatior esset, disiunctiva praeferretur.

Ita duplices tituli ex Luciani eiusque aetatis consuetudine recte intellecti fere omnes et sani et genuini apparent; quod vero perpauca restant, qui librariorum culpa corrupti medela egent, quis hoc mirabitur in tanto titulorum numero, si cogitaverit inter octoginta Luciani libellos qui feruntur a Bekkero viginti octo spurios declaratos esse? Immo magis mirandum tres tantum duplices titulos inveniri Luciano indignos nec eos difficili medela sanandos. Quorum primus est: *Περὶ τοῦ ἐνυπνίου ἤτοι βίος Λουκιανῶ*, qui inscriptus est illi declamationi, quae nescio quo iure ad hunc diem in omnibus editionibus Luciani operum chorum quasi ducat, nisi forte ipse alter iste a librariis infartus titulus huius honoris causa habenda est. Quae autem in Somnii titulo duplici tantopere offendunt, Luciani interpret ingeniosissimus Hemsterhusius ita exagitavit, (cf. Hemsterhusii anecdota ed. Geel. p. 1. sq.) ut eius rationibus Bekkerum motum esse credam, ut alterum foras eiceret. Vellem praeterea istud *περὶ* primi tituli eiecisset et cum Thoma magistro simpliciter *Ἐνυπνιον* scripsisset; ita haberemus titulum et Luciano et minutae illi declamationi convenientissimum. Quodsi Lucianus illam simpliciter ut complures similes declamationes *Ἐνυπνιον* inscripsit; hinc sequitur, siquidem idem scriptor eodem aut idem significanti verbo alium libellum licet addito altero titulo inscribere non potuit, ut dialogi qui vulgo vocatur Somnium sive Gallus titulus prior *Ὀνειρος*, quam vocem idem significare quod *ἐνυπνιον* ex ipso Luciani Somnio videre licet (cf. Luc. Somnium c. 5; all. Passow. lexic. ed. Rost. s. vv.) duce eodem Thoma magistro mutari debeat in *Μικυλλος ἢ Ἀλεκτρίων*. Cf. Jakobitz. Gall. 1 ed. maior, et quem citat Thom. mag. p. 30, 15. 72, 12. 145, 7. 225. 13. 338, 9. Ritschl. Qua ratione etiam hic titulus cum Somnii ceterisque vere Lucianeis titulis optime congruit. Unus adhuc restat titulus ut restituatur eius dialogi quem quidem ipsum Bekkerus Luciano abiudicavit; verumtamen quamdiu haec viri summi sententia nondum apertis et certis rationibus firmata constat, hoc non impedit, quominus in sanando titulo, qui in omnibus codicibus scriptus est: *Περὶ παρασίτου ἤτοι ὅτι τέχνη ἢ παρασιτική*, periculum faciam. In quo quod primum offensionem est, vocem *ἤτοι* pro *ἤγουν* usurpata, quae et per se seriorem grammaticorum aetatem redolet neque praeterquam in Somnii titulo ex quo iam Bekkeri opera eiecia est usquam alibi apud Lucianum hoc sensu occurrit, nunc idem Bekkerus et Jakobitzius in altera editione au-

dacior iure suo expunxerunt; sed alia adhuc in hoc titulo labes residet posteriori tempore contracta. Deleta enim voce ἤτοι desideratur particula ἢ qua plerique duplices tituli coniuncti sunt. Sed licet illam addas, ne sic quidem sanum sensum e verbis erues. Audendum aliquid erit. Nomen unius interlocutoris, Σίμων, quod nescio qua codicum auctoritate Bekkerus pro voce vulgo adscripta Παράσιτος ubivis iam in textum recepit, etiam in titulo pro verbis Περὶ παρασίτου, in quo v. περὶ magis etiam quam in Somnii titulo displicet, substituamus, et existet titulus Luciano dignissimus. Quodsi haec mea sententia assensum tulerit, ut dialogum novo nomine insignitum Micyllum, ita redivivum Simonem una cum Anacharsi, Timone, Menippo, Icaromenippo, Hermotimo habebimus, cuius alter titulus ἢ ὅτι τέχνη παρασιτική etsi paulum a ceteris discrepat tamen titulis eodem modo factis qui in catalogo scriptorum Epicuri et Chrysippi apud Diogenem l. l. inveniuntur confirmatur. Sed redeo unde digressus sum, et quoniam duplicem titulum Hermotimi ab ipso Luciano ut plurimos alios profectum esse satis firmis argumentis comprobavi, nunc ex posterioris tituli significatione et ex materia dialogi enarrata illum summae rei brevissime declarandae peridoneum esse demonstrabo.

Primum quo significatu Lucianus eiusque aequales verbo αἵρεσις usi sint, paucis mihi explicandum est. Nam etsi ubivis obvium est, αἵρεσιν tam electionem et rem electam quam sectam significare, tamen ex quo tempore et a quibus scriptoribus altera nova notio tantum ab illa distans usurpari coepta sit, vel in nobilissimis lexicis frustra quaeres. Quamvis multiplex et varius apud antiquiores scriptores huius verbi usus fuerit, tamen ante Alexandri magni aetatem nondum ad eam significationem progressus videtur quam Luciani tempore pervulgatam invenimus. Atque primum vestigium alterius significationis deprehendisse mihi videor in titulo Epicuri libelli περὶ αἱρέσεων apud Diogenem l. l., quo Epicurum de philosophorum sectis disseruisse vix dubium est, siquidem lectio certa est; quo consilio quaque ratione id factum sit, tantum coniectura assequi licet. Cf. Brandis hist. philos. I. p. 32., ubi etiam posterioris philosophi Apollodori libelli περὶ φιλοσόφων αἱρέσεων et Academici Clitomachi (Diog. 2, 92) περὶ αἱρέσεων mentio fit. Quantopere vero exinde hic novus verbi usus a graecis philosophis profectus invaluerit, vel ex eo cognoscas, quod Cicero aliique romani scriptores graecum verbum ut latinum eodem sensu quo vocabulo secta uti consueverant, usurpare non dubitarunt. Cf. Cic. parad. proem. ad fam. 15, 16. ad Att. 14, 14. Vitruv praefat. l. 5. (Forcell. lexic.) Postea accessit litterarum sacrarum usus, in quibus quum v. αἵρεσις praeter sectae notionem quam act. 26, 5; 28, 22 al. habet, etiam dissensionem sive σχίσμα significaret, (cf. I. Cor. 11, 18. 19. Gal. 5, 20; II. Petr. 2, 1. cf. Bretsch. lexic. N. T.) facilis erat transitus ad patrum ecclesiae usum, qui tam graeco quam latino verbo ad quodvis dogma Christianae religionis principiis adversum denotandum utebantur, quo a philosophorum consuetudine non abhorruerunt, nisi quod oppositionis notam addiderunt et magis rem electam i. e. ipsa placita eaque religiosa significarunt, quam eorum auctores et duces cogitarunt. Quo factum est, ut iam altero et tertio saeculo p. Chr. et apud theologos et apud philosophos aliosque scriptores nova significatio verbi ita divulgaretur, ut

in ea definienda multi certarint. Cf. Thes. Steph. s. v. et quos ibi laudat. Atque ipsum Lucianum si pervolvimus, etsi hoc verbo sensu Atticorum aureae aetatis, quos potissimum sequebatur, frequentius est usus, tamen non desunt loci, quibus illud pro philosophorum sectis usurpavit, velut Herm. 48. Conviv. 10. (Demon. 13.) cuius loco etiam saepius verbum *προαίρεσις* primus quod sciam adhibuit, ut Herm. 34; 47. Pisc. 23. Vit. auct. 1. Philops. 6. (Demon. 4.) Antiquiori autem verbi significatione toties vel in ipso Hermotimo (c. 17; 21 bis; 28; 67.) usus est, ut dialogum inscribere potuerit, *αἵρεσις* s. *περὶ αἰρέσεως τῶν αἰρέσεων*, quae inscriptio quam apta et definita futura fuerit, mox videbimus.

Ab initio enim consilium dialogi a Luciano ita institutum est, ut in exordio (a cap. 1. usque ad c. 14), quo quasi introitus in ipsam causam continetur, primum de longinquitate temporis disseratur, quo quis Stoicae philosophiae cui iam diu operam dantem alterum interlocutorem finxit, finem i. e. summam felicitatem veritate et virtute fundatam consequi possit. Quod in qua incerta spe sit positum, callide nec sine ironia significatur adpersis de ipsius venerabilis magistri pravitate narratiunculis. Ita via praemunita a cap. 14. usque ad c. 75. colloquium a Stoica philosophia exorsum progreditur ad generaliorem quaestionem de omnibus quotquot tunc erant philosophorum scholis s. sectis, (cf. Herm. 48. Vit. auct. passim.) et primum quidem disceptatur, quae earum ut omnium optima sit eligenda et amplectenda, ut quis summum bonum assequatur; quod quum dignosci et statui non possit nisi unaquaque penitus cognita, ad tale studium ne longissimam quidem mortalium vitam sufficere demonstratur. Deinde tametsi vita sufficiat et optima illa secta inveniatur, nondum tamen certum esse evincitur, num illa an nulla omnino veritatem quae unica sit habeat. Quare ante omnia critica quaedam ars postulatur (cf. c. 52; 64; 69.) qua qui sit instructus verum a falso discernere et tam optimam sectam quam optimum magistrum eligere poterit. Sed quum talem artem verum inveniendi se possidere nemo certo sciat omnesque philosophi finem assequi studeant nullo ante certo principio invento (cf. c. 66.), inde colligitur optimum factu esse ab omni sectarum studio abstinere, praesertim quum nullusdum philosophorum verum se invenisse gloriari possit, immo plurimi ipsi decepti alios decipere sibi proposuerint, raro autem existat aliquis qui verus philosophus veritatem aperte prae se ferat. (cf. c. 75.) Ita finita quaestione de sectis eligendis et fugiendis a cap. 76. usque ad ultimum cap. 86, quae in epilogi modum ad ipsum colloquium accedunt sermo unde exorsus erat ad Stoicorum doctrinam redit et dialogus hac adhortatione concluditur, ut quum ipsi Stoicae philosophiae doctores gravissimi qui imprimis virtutem perfectam praedicent vitam minime dignam quam discipuli imitentur agant, vel propterea tam Stoici quam ceteri omnes philosophi evitentur et vitae actuosae in qua virtus sit posita, tempus et opera detur.

Ita sermo de sectis sive de delectu et studio sectarum per totum dialogum perfusus in omnes eius quasi venas penetravit, ut quidquid praeterea disceptatur inde pendeat et hoc tantum consilio dictum videatur, quo manifestius appareat ex studio philo-

sophorum sectarum quales tunc erant nihil veri fructus in vitam hominum redundare. Quod vero Lucianus vanitatem cuiuslibet sectae studii ostensurus dialogum titulo inscripsit, quo philosophos ad longe alia usos cognoverat, hoc imprimis Epicuri exemplo motum eum fecisse mihi veri simile videtur, quoniam Lucianum hunc ipsum philosophum cognitis et abiectis ceterorum philosophorum placitis in cognoscendi et vivendi rationibus ducem potissimum secutum esse scimus. Cf. C. F. Hermann Ephem. schol. a. 1832. p. 809; opusc. N. X. p. 214. Sed prope certum habeo, Lucianum, quippe qui quum Hermotimum scribebat ab omni cavillatione esset alienus (cf. c. 50; 62), illum propterea simpliciter *περὶ αἰρέσεων* inscripsisse, ut ne titulo quidem mordaci laederet aut lacesseret philosophos sui temporis quos etiam ipso dialogo in universum magis leni quadam et Socratica ironia perstringit, quam acriter et acerbè castigat, quod contra aliis quibus philosophi irridentur dialogis factum videmus. Quare ipsi horum tituli, ut *Βίων πρῶσις*, *Συμπόσιον ἢ Λαπίθαι*, *Ἀλιεύς ἢ Ἀναβιοῦντες* salis et aceti aliquid continent, quo ipsos dialogos perfusos et imbutos invenimus. Epicurum autem Luciano in inscribendo hoc dialogo observatum esse ut crederem, etiam titulo dialogi illius qui in dividendis philosophis versatur permotus sum. Ut enim Epicuri libellus *περὶ αἰρέσεων* extabat, sic eundem *περὶ βίων* scripsisse Diogenes l. l. memorat, (cf. Paras. 31.) quem librum Lucianus philosophos irrisurus et cavillaturus ita in suum usum traduxit, ut vitae (*βίοι*) philosophorum, quas publica auctione minimo pretio venundatas finxit, idem fere significant quod sectae (*αἰρέσεις*). Qua ratione hosce duos dialogos non solum rebus sed etiam nominibus i. e. titulis artissime coniunctos esse liquet, quos ex eodem fonte manasse si non certum, at veri admodum simile mihi videtur. Qua in re hoc parvi refert, Vitarum auctionem sicut Rhetorum praeceptorem, Eunuchum, Fugitivos uno tantum titulo insignitos esse, quum Hermotimus duos titulos in fronte habeat, quorum uter significantior et accommodatior sit nemini dubium fore spero, si altera quaestione quis et qualis Hermotimus fuerit demonstravero.